

UDK:373.3:37:02:39

Almira NEMATJONOVA,
NamDU professori, f.f.d
Xayrixon RAXMATOVA,
Xalqaro Nordik universiteti magistranti
E-mail: nematjonova@gmail.com

Tarix fanlari nomzodi A.R.Raxmatullayeva taqrizi asosida

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI TARBIYALASHDA XALQ OG'ZAKI IJODINING TARBIYAVIY AHAMIYATI

Аннотация

Ushbu maqola boshlang'ich sinif o'quvchilarini tarbiyalashda xalq og'zaki ijodining o'rni. Jamiyatda yuksak ma'naviy fazilatlarni kamol toptirish, yoshlarni boy madaniy merosimiz, umrboqiy an'alarimizga qadriyatlarimizga hurmat, vatanga muhabbat, istiqloq g'oyalarga sadoqat ruhida tarbiyalashni o'rganadi.

Kalit so'zlar: O'quvchilar, xalq og'zaki ijodi, xalq odobnomasi, xalq pedagogikasi, madaniy qadriyatlar, madaniy me'ros, ananalar, san'at, adabiyot, doston, qo'shiq, topishmoq, ertak.

ВОСПИТАТЕЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ НАРОДНОГО УСТНОГО ТВОРЧЕСТВА В ОБРАЗОВАНИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация

В данной статье речь идет о роли народного творчества в воспитании младших школьников. Он учится воспитывать в обществе высокие нравственные качества, воспитывать молодежь в духе уважения к нашему богатому культурному наследию, жизненным традициям, нашим ценностям, любви к Родине, верности идеалам независимости.

Ключевые слова: Учащиеся, фольклор, народный этикет, народная педагогика, культурные ценности, культурное наследие, традиции, искусство, литература, эпос, песня, загадка, сказка.

THE EDUCATIONAL SIGNIFICANCE OF FOLK ORAL ART IN THE EDUCATION OF PRIMARY STUDENTS

Annotation

This article is about the role of folk art in the education of primary school students. He learns to cultivate high moral qualities in society, to educate young people in the spirit of respect for our rich cultural heritage, lifelong traditions, our values, love for the motherland, and loyalty to the ideals of independence.

Key words: Pupils, folklore, folk etiquette, folk pedagogy, cultural values, cultural heritage, traditions, art, literature, epic, song, riddle, fairy tale.

Tadqiqot metodologiyasi. Hozirgi paytda fan va madaniyatning eng so'nggi yutuqlari asosida kelajagimiz bo'lgan yosh avlodni hayotga tayyorlashning samarali usullarini ishlash va ularni amalga oshirish muhim ahamiyatga ega. Jamiyatda yuksak ma'naviy fazilatlarni kamol toptirish, yoshlarni boy madaniy merosimiz, umrboqiy an'alarimizga qadriyatlarimizga hurmat, vatanga muhabbat, istiqloq g'oyalarga sadoqat ruhida tarbiyalash, ularning qobiliyatlarini har tomonlama yuzaga chiqarishlariga imkoniyatlar yaratish mamlakatimizda amalga oshirilayotgan barcha isloxlarning bosh omilidir.

Inson shaxsining kamol topishi juda murakkab hayot jarayonida shakllanadi. Uning tarbiyasiga ota-onasi, maktab-mahalla, do'stlari, ijtimoiy muhit, ommaviy axborot vositalari, san'at, adabiyot, tabiat va hokazolar bevosita ta'sir qiladi. Umum ta'lim maktab o'quvchilarni ma'naviy-axloqiy, umrboqiy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda dars bilan bir qatorda sinfdan va maktabdan tashqari o'tkazilayotgan tadbirlar ham katta ahamiyatga ega.

Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarining samaradorligini oshirish, avvalo komil insonni shakllantirishning eng zamonaviy va qulay yo'nalishlarini topib, joriy etishdir. Zero, bunda o'quvchilarning qiziqishlari, istaklari, hoxishlari va ehtiyojlari hisobga olinadi. U o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlari va tashabbuskorligini oshirishga imkoniyat yaratadi. Sinfdan va maktabdan tashqari o'tkaziladigan tadbirlarning o'ziga xosligi shundaki, unda dasturning rang-barangligi, ular mazmunidagi yangiliklar, hayot bilan bog'liqligi, ijtimoiy-siyosiy hayotda, dunyoda bo'layotgan o'zgarishlarning nechog'li ahamiyatga molik ekanligi, inson hayotidagi ahamiyati, hayotdagi pok, vijdonan, insoniylik ko'zi bilan qarashga o'rgatish, xulosa chiqarish, o'smir yigit-qizlarning shaxs sifatida shakllanishlari uchun imkoniyatlar yaratadi.

Xalqimiz o'z tarixiy-ijtimoiy taraqqiyoti mobaynida boy og'zaki ijodiy meros yaratgan. Xalq og'zaki ijodida ta'lim-tarbiyaga oid ilg'or pedagogik fikrlar ilgari surilgan. Xalq og'zaki ijodiyoti asrlar bo'yi mehnat jarayonida insonning orzusi negizida shakllanib borgan barkamol insonga qaratilgan xalq og'zaki va yozma yodgorliklarida, ya'ni ertak, doston, qo'shiq, topishmoq, tez aytish, masal, matal, maqol, rivoyat va hikoyatlarida o'z aksini topgan. Xalq og'zaki ijodiyoti asta-sekin keng tus olib, rivojlanib borgan. Shu zaylda insonlarda pedagogik madaniyat va merosga ixlos, intilish vujudga kelgan hamda unga amal qilina boshlangan.

O'zbek xalq pedagogikasi» qamrovi nihoyatda keng, bag'oyat serqirra va serjilo tushuncha bo'lib, u shu xalq paydo bo'lgan butun davrni o'z ichiga oladi. Xalq donishmandligi va odobnomasining bu nodir sohasi ijtimoiy va maishiy-axloqiy hayotning barcha tomonlarini, xalq og'zaki ijodi, qadrshunosligi, udumshunosligi va marosimshunosligining yetakchi yo'nalishlarini, diniy-axloqiy ta'limotni qamrab olishi bilan xarakterlanadi. U xalqimizning asrlar davomida to'plangan boy tajribalarini, ijtimoiy-siyosiy, axloqiy, falsafiy, ma'rifiy, estetik, ma'naviy hamda jismoniy yetuklik borasidagi qarashlarini, tajriba-xulosalarini lo'nda, ammo bag'oyat teran, donishmandnamo tarzda ifodalaydi. Ilk bor yaratilayotgan «O'zbek xalq pedagogikasi» da dono xalqimizning ta'lim tarbiya, axloq, odob, inson qadriyatlari va uning ma'naviy ustuvorligi, iymon-e'tiqodi butunligi sohasidagi dunyoqarashi, amaliy faoliyati, usul-metodlari, an'analari tabarruk islomning odob-axloq, ilmu fan haqidagi ta'limotiga bog'liq holda, muqaddas Qur'oni karim va payg'ambarimiz Muhammad Rasulullohning muborak hadisi shariflariga suyangan holda yoritish mo'ljallangan. Tadqiqotda Oллоhning ilohiy mo'jizasi —hayot sarvari Insonning ona qornida paydo bo'lishidan tortib, to tug'ilganiga qadar, ilk tarbiyasidan tortib, to voyaga yetguncha

hamda oila qurgunga qadar, yoshini yashab to omonatni topshirgungacha bo'lgan axloqiy, aqliy, estetik mehnat, ekologik tarbiyasi, shuningdek jismoniy chiniquish bilan bog'liq o'yinlar, xalq pedagogik an'analarning hozirgi zamon yosh avlod ta'lim-tarbiyasida tutgan o'rni hamda ahamiyati haqida so'z yuritiladi. Shu bilan birga o'zbek an'anaviy, ommaviy bayram-sayllari, rasm-rusmlari, odatlari va udumlarida aks etgan axloqiy qarashlar, ularning o'ziga xos odobnomasi, ibratnomasi kabi bag'oyat dolzarb mavzularni yoritishga ham harakat qilinadi.

Tahlil va natijalar. Shaxsning eng jadal rivojlanishi maktabgacha yoshda sodir bo'ladi. Bu davrda bolani o'z xalqi bilan ko'rinmas tarzda bog'laydigan his-tuyg'ular va xarakter xususiyatlari rivojlana boshlaydi. Bu bog'lanishning ildizlari xalq tili, qo'shiqlari, musiqalari, o'yinlari, kichik bir odamning o'z ona yurti tabiatidan oladigan taassurotlarida, o'zi yashayotgan xalqning kundalik turmushi, urf-odat va an'analari tafsilotlaridir. Xalq ijodiyoti pedagogik materialning bitmas-tuganmas manbai, nutq, axloqiy, estetik va vatanparvarlik tarbiyasining asoslaridan biridir. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashda rus xalqining madaniy merosidan foydalanish va ularni o'zlashtirish unga qiziqishni shakllantiradi, pedagogik jarayonni jonlantiradi, shaxsning hissiy va axloqiy jihatlariga alohida ta'sir ko'rsatadi.

Asrlar davomida yaratilgan kichik folklor shakllarining she'riy materiali voqelik bilan qo'shilib, oddiy holatda bo'lib, uni asta-sekin o'zgartirib boradi va natijada oddiy narsa va hodisalarning she'riylashuvi ularning haqiqiylikni ta'kidlab, ayni paytda oddiylikni yuksaltiradi, bola nutqini boyitadi.

Xalq madaniyatining tarbiyaviy salohiyati, A.A. Danilov, axloqning eng muhim kategoriyalari va tushunchalarining umumiy ma'nosini tushunishga yordam beradi: yaxshilik - yomonlik, saxiylik - ochko'zlik, or-nomus, hayo, burch va boshqalar. Bu yerda folklor materiali va uning axloqiy mohiyatiga ustuvor ahamiyat beriladi. Rus madaniyatining keng va boy dunyosiga murojaat qilish, ayniqsa, zarurdir, chunki u kichkina odamga hayot beruvchi va tozalovchi ta'sir ko'rsatadi. Shu musaffo buloqdan mast bo'lib, o'z ona xalqini ko'ngli bilan taniydi, an'analarning ma'naviy vorisi bo'ladi, demak, chinakam inson bo'lib voyaga yetadi.

Bolani axloqiy tarbiyalashda ertaklar alohida o'rin tutadi. Ular bolalarga do'stlik yovuzlikni engishga yordam berishini ko'rsatishga yordam beradi ("Qishki chorak"); mehribon va tinchliksevar qanday g'alaba qozonadi ("Bo'ri va etti echki"); bu yomonlik jazolanadi ("Mushuk, xo'roz va tulki", "Zayushkina Izbushka"). Ertaklardagi axloqiy qadriyatlar hayvonlar haqidagi ertaklarga qaraganda aniqroq tasvirlangan. Ijobiy qahramonlar, qoida tariqasida, mardlik, jasorat, maqsadlarga erishishdagi qat'iyatlilik, go'zallik, maftunkor to'g'ridan-to'g'rilik, halollik va xalq oldida eng yuqori qadriyatga ega bo'lgan boshqa jismoniy va axloqiy fazilatlariga ega. Qizlar uchun bu qizil qiz (aqli, hunarmand...), o'g'il bolalar uchun esa yaxshi sherik (jasur, kuchli, halol, mehribon, mehnatkash, Vatanni sevuvchi). Bola uchun ideal - bu o'z harakatlari va harakatlarini ideal bilan taqqoslab, intiladigan uzoq istiqboldir. Bolalikda erishilgan ideal ko'p jihatdan uni shaxs sifatida belgilaydi. Ertakda bolalarga to'g'ridan-to'g'ri ko'rsatmalar berilmaydi ("Ota-onani eshit", "Kattalarni hurmat qil", "Uydan ruxsatsiz chiqma" kabi), lekin

uning mazmunida har doim ular asta-sekin idrok etadigan, ertak matniga qayta-qayta qaytadigan saboq mavjud. Axloqiy tarbiya xalq ertaklarining barcha turlari orqali mumkin, chunki axloq dastlab ularning syujetlarida singib ketgan.

Tajriba shuni ko'rsatadiki, ertaklardan bolalarga hayot xavfsizligi asoslarini o'rgatish vositasi sifatida ham foydalanish mumkin. Bolalar ertak haqida mulohaza yuritib, ijobiy va salbiy belgilarni aniqlashni va ularning harakatlarini to'g'ri baholashni o'rganadilar. Ular qahramonlarning qaysi biri yomon ekanligini, aldangan va xafa bo'lganlarga qanday yordam berishni, uni qanday himoya qilishni bilishadi. Bolalar mo'rt va zaif psixikaga ega va ertaklar bizga hayotdagi salbiy narsalar haqida aytib berish va ma'naviy va hissiy zararlarsiz zamonaviy voqelik bilan parallellik qilish imkonini beradigan universal vositadir.

Axloqiy tarbiyaning vazifalaridan biri Vatanga muhabbatni tarbiyalashdir. Xalq og'zaki ijodi asarlari vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishga ta'sir qiluvchi alohida tarbiyaviy ahamiyatga ega. Xalq ijodiyoti bolalar uchun ochiq va qiziqarli bo'lgan o'ziga xos tasvir va ranglarni o'z ichiga oladi. Xalq amaliy san'ati asarlari jamiyat hayotining turli jabhalariga ijobiy, hissiy munosabatni shakllantirish va o'z ona yurtiga muhabbatni tarbiyalashning samarali vositasi bo'lib xizmat qilishi mumkin: agar xalq amaliy san'ati bilan tanishish maktabgacha yoshdagi bolalarni jamiyat hayotining hodisalari bilan tanishtirishning umumiy tizimining ajralmas qismi bo'lsa; vatanparvarlik tuyg'ulari tamoyillarini rivojlantirishga ko'proq yordam beradigan xalq amaliy san'ati asarlari tanlab olingan bo'lsa; agar bolalarda turli xalqlar ijodida muayyan o'ziga xos va umumiy xususiyatlarni farqlash qobiliyati rivojlangan bo'lsa.

Bolalarni sehrli va qahramonlik ertaklari bilan tanishtirish alohida ahamiyatga ega. Bu ertaklarning g'oyaviy mazmuni - qahramonlarning o'z ona yurtini, o'z xalqini yovuzlik, zo'ravonlik, dushmanlar va yot bosqinchilardan ozod qilish yo'lidagi jasoratlari vatanparvarlik g'oyalarini ochib berishga xizmat qiladi.

Bolalarda xalq amaliy san'atining turli namunalari qiziqishning paydo bo'lishi o'z ona yurtiga, uning tarixiga, tabiatiga, xalq mehnatiga muhabbat tuyg'usining paydo bo'lishining ko'rsatkichi sifatida ko'rish mumkin.

Xulosa va takliflar. Bolalarning topqirligini tarbiyalash va zehni o'tkirlashtirishda, fikrlash qobiliyatlarini o'stirishda topishmoqlar muhim ahamiyat kasb etadi. O'z xususiyatiga ko'ra topishmoq ikki va undan ortiq bolalar o'rtasida mustaqil fikrlash yo'li bilan, qizg'in savol-javob usulida, tortishuvlar, bahslar orqali olib boriladi.

Topishmoq bolalarni tobora ko'proq narsa va buyumlarni, tabiat va uning hodisalarini idrok qilishga yordam beradi.

Maqollar odamlarning hayoti va turmushi jarayonida to'plagan tajribalari, dunyoqarashi, o'zi yashab turgan ijtimoiy hayotga bo'lgan munosabati, o'tmish hayoti va uning ibratli saboqlari, shaxsning ruhiy holati, umid va orzularini ifodalaydi. Shuning uchun ham ular bola tarbiyasida, xususan axloq va odobiga ijobiy ta'sir etishda samarali ta'sir ko'rsatishga qodir. Xalq og'zaki ijodi namunalaridan o'rinli va meyorida foydalanib yondoshish oldimizga qo'yilgan maqsadni amalga oshirishga yaqindan yordam beradi.

ADABIYOTLAR

1. Ismoilov Z. "Tarbiyaviy ish metodikasi" Toshkent.: "Istiqlol" 2003
2. Mirtursunov Z. «Xalq pedagogikasi». T.1994 yil.
3. Mo'yidinov va boshqalar. Ma'naviy meros va yoshlar tarbiyasi. – T.: Fan nashriyoti, 2006.
4. Raxmatova X.A. Pedagogik diagnostika va korreksiya darslik. Toshkent, 2022,229 b.
5. Qambarov M.M. Bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik kompetentlik komponentlarini shakllantirish//NamDU Ilmiy axborotnomasi - Namangan, 2021-y. №11.B.681-686.6.
6. No'monov T. va boshqalar. Maqol va hikmatlar. "Ona tilimiz duru javohiridir". – Namangan, 2013.
7. Xoshimov K., Safo Ochil. «O'zbek pedagogikasi antologiyasi». «O'qituvchi» nashriyoti. T. 2000 yil.